

MARTON-SZABÓ DOROTTYA

Összefoglaló a Magyar Országos Levéltár Magánlevéltárak és Gyűjtemények főosztályának iratgyarapodásáról a 2010–2011-es években

A Magyar Országos Levéltárnak (a továbbiakban: MOL) az 1995. évi LXVI. évi levéltári törvény¹ 17. § (2) bekezdésének 1) pontja és a 34. § (1) bekezdése alapján egyik alapvető feladata, hogy maradandó történeti értékkel bíró magániratokkal gyarapítsa gyűjteményét. 2010–2011 során a MOL gyűjtőköri feladatának iratanyag-vásárlásokkal, saját reprodukciók készítésével, illetékességi iratátvételekkel és ajándékozási ügyek lebonyolításával is eleget tett. A vásárlások nagyobb része a 2010-es évben történt, jobbára a Nemzeti Kulturális Alap (NKA) által megítélt támogatásból. Illetékességből történő iratátvétellel és saját reprodukciók elkészítésére pedig inkább a 2011-es évben volt példa. Mindez azért lehetett így, mert a kulturális támogatás rendszere jelentős változáson esett át: 2010-ben a pályázati időszak a tárgyév júniusától 2011 márciusáig tartott. Ezután – rendhagyó módon – az NKA nem írt ki iratvásárlási pályázatot a tavaszi évadban és mivel a MOL állandó vásárlási kerettel továbbra sem rendelkezett, ezért 2011. év végéig önerőből már csak minimális mértékben tudott vásárolni.²

A *Magánlevéltárak és Gyűjtemények főosztálya 2010–2011-es évek iratgyarapodásának* legtöbbet emlegetett darabja Brodarics István szerémi püspök I. Ferdinánd királyhoz írt, 1527-ben kelt levele volt (2010). Az irattal, annak tartalmával, történeti jelentőségével, többszöri felbukkanásának különös történetével Reisz T. Csaba említett cikke részletesen foglalkozik. A MOL közzétette tartalmát, bemutatta jelentőségét is, szakmai programjában 2011-et Brodarics-émlékvé nyilvánította, és számos rendezvényel és kiadvánnyal emlékezett meg a korszakról, Brodaricsról és a dokumentumról. Mindehhez hozzájárult az is, hogy az Archív Kiadó gondozásában megjelent a levél faksimile változata, a Turul folyóirat különszámot szentelt a témának, majd 2011 májusában – szoros együttműködéssel a Magyar Nemzeti Múzeummal, az Országos Széchényi Könyvtárral és az Nemzeti Kulturális

Alappal – kiadta a *Brodarics-émlékkönyvet*, melynek szerzői, Pálffy Géza történész és Kasza Péter irodalomtörténész a levél keletkezéstörténetét és következményeit dolgozta fel tudományos alapossággal.³ Az emlékvé lezárása Brodarics István levelezésének kritikai kiadása volt. A kötet ünnepélyes bemutatóját egy kisebb konferencia megrendezése tette tudományos értékű eseménnyé.⁴

A további vásárlásoknál és ajándékozási ügyeknél kiemelt figyelmet kaptak az olyan családi irategyüttesek, melyekkel egy korábban állományba vett családi iratanyagot lehetett kiegészíteni. Közülük is kiemelkedik az Uray család levéltárának gyarapítása, amely hét Mohács előtti oklevelet⁵ és 0,21 iratfolyóméternyi újkori anyagot jelentett. Az újkori Uray-iratok a család Szatmár megyei birtokaira vonatkoznak és egyes családtagok hivatali tevékenységével kapcsolatosak. Az alább felsorolt családok iratai szintén kiegészítésként kerültek a MOL állományába. Vásárlással jutottunk hozzá többek között a Fónod, a bélédi Gyárfás, a vargyasi Dániel, a Görgey, a Tokody, a csicseri Orosz, a Vécsey, a Hellenbach, a lándori Kéler, a halábori Matolcsy, a Móró, valamint a Jánosdeák és vele rokon Ferenczy, Káposztás és Meskó család iratainak kiegészítő dokumentumaihoz⁶. A Somossy és vele rokon családok iratai várhatóan nemcsak ebben a beszámolóban jelennek majd meg, hanem a 2012-esben is, hiszen idén folytatólagosan vásárolunk hozzájuk kiegészítő iratokat.⁷ Családi iratokat kaptunk ajándék formájában egyebek mellett a Heinzely, a pazonyi Elek, az unyi Horváth, nyujtói Jancsó és az Eggenhoffer család iratanyagához is.

³ http://mol.gov.hu/kiadvanyok_bemutatok/konyvbemutato_a_brodarics-emelekkonyv.html

⁴ http://www.mol.gov.hu/kiadvanyok_bemutatok/brodarics_istvan_levelezesenek_bemutatasa.html

⁵ MOL DL 108388 – DL 108394.

⁶ A Jánosdeák és vele rokon Ferenczy, Káposztás és Meskó család (P 732) irategyüttese 0,08 ifm-rel, a Fónod család anyaga (P 2205) 0,07 ifm-rel, a halábori Matolcsy családé (P 2257) 0,04 ifm-rel, a bélédi Gyárfás családé (P 2257) 2010-ben 0,02 ifm-rel, 2011-ben további 0,01 ifm-rel a vargyasi Dániel családé (P 972), a Görgey családé (P 295), a Tokody családé (P 2257), a Vécsey családé (P 1059), a Hellenbach családé (P 1432) és a lándori Kéler családé (P 1932) mind 0,01 ifm-rel, valamint a csicseri Orosz családé (P 959) és a Móró családé (P 2257) 0,005 ifm-rel gyarapodott.

⁷ Jelzete: P 2257 – Nr. 653., időköre: 1762–1973, terjedelme: 0,1 ifm

¹ 1995. évi LXVI. törvény a köziratokról, a közlevéltárakról és a magánlevéltári anyag védelméről

² Az NKA által 2011 őszén kiírt új pályázatot megvalósítása már 2012-ben történik. A kulturális támogatás megváltozásának témájával és az alább szóba kerülő Brodarics-levéllel Reisz T. Csaba foglalkozott egy, a Turul hasábjain megjelent cikkében: *Reisz T. Csaba: A Brodarics-levél. A Magyar Országos Levéltár 2010. évi új szerzeményéről.* In: *Turul*, 84.évf. 1. sz. (2011) 1–2.

2010-ben olyan iratanyagot kapott vissza a MOL egy másik közgyűjteménytől, amely eredetileg a Károlyi család nemzeti levéltárába tartozott és magánszemély által kerül ki az intézmény falai közül. Esze Tamás irathagyatékában megtalált iratanyagot a Tolna Megyei Levéltár juttatta vissza hozzánk. A MOL hasonló módon kapott vissza Esze-hagyatékot Balassagyarmatról és Vajáról is.⁸

2011-ben pedig egy korábbi letétet sikerült úgy meghosszabbítani, hogy a család további iratanyagot is adott az eddigi letéhez, egyúttal megújítva azt is. A szóban forgó anyag a Tuzson család iratanyaga, mely a P 2257-es gyűjtőfondban került elhelyezésre. A pluszként kapott letéti gyarapodást Tuzson Tibor I. világháborús naplói jelentették, amelyek rendkívül részletesen dokumentálják az olasz front eseményeit. És mivel a II. világháborús naplókkel ellentétben az I. világháború visszaemlékezéses dokumentálására kevesebb példánk van, ez a gyarapodás mindenképp örömteli eset.⁹

Személyi fondok esetén az alábbi figyelemre méltó gyarapodásokat ajánlom az Olvasó figyelmébe!

Szánthó Lajos zeneszerző emlékirat-gyűjteményét 2010-ben vásárolta meg a MOL. Az iratanyag változatosságára jellemző, hogy szerepel benne a zeneszerző *Apolló papjai között* című, 1952–1978 között írt visszaemlékezése, de tartalmaz egy politikai anekdota- és viccgyűjteményt is az 1950-es évekből. A Szánthó-anyag összességében a korszak politikai és kulturális életére vonatkozó egyedülálló forrásnak tekinthető.¹⁰

Martyni Hugó altábornagy 1914 augusztusa és 1915 júliusa között írt hadinaplója naponta ismétlődő bejegyzéseivel szintén érdekes és ritka vételnek számít. Ahogy a Tuzson-letétnél utaltam rá, az I. világháborús naplók kuriózumnak számítanak. Ezért és mivel a szakirodalom a keleti front eseményeiről tudósító naplót nem ismerte, mindenképpen fontos forrásanyagot szereztünk meg a 430 pagina terjedelmű irattal.

Trócsányi Zsolt történész, levéltáros hagyatékának azt a részét, melyet elhunyt kollégánk megjelent műveinek kéziratok alkotják, ajándékként kapta a Magyar Országos Levéltár. Az irategyűttes Trócsányi könyveinek, kisebb tanulmányainak, levéltári írásainak kéziratát, recenziókat és kritikákat, valamint szakmai és baráti levelezését tartalmazza (például Benkő Samuval, Csetri Elekkel, Imreh Istvánnal, Jakó Zsigmonddal, Spielmann Józseffel, Veress Dániellel).

A Bihari Múzeum közreműködésével tett szert a MOL Iványi Emma levéltáros, történész hagyatékára, aki negyedszázados levéltárosi működése során főként a családi levéltárak, valamint az 1848/1849 utáni emigráció iratainak rendezésével foglalkozott. Az iratanyagot jellemzően személyi iratai, megjelent munkáinak kéziratok, kutatása során készült feljegyzései alkotják. (A P 2304-es törzsszámon elhelyezett, 1,8 iratfolyóméternyi terjedelmű anyag csak alapszinten rendezett. Jelenleg rendezés alatt áll, egyelőre még nem kutatható.)

Több esetben gyarapodott a MOL állománya ismert politikusok, közemberek hivatali idejében keletkezett irataival. 2010-ben kaptuk meg Sólyom László alkotmánybírósági elnökként keletkezett magániratait, amelyek terjedelme igen jelentős, 6,5 ifm.¹¹ Az iratanyag az Alkotmánybíróság elé került egyes ügyeik háttéranyagait, Sólyom László személyes feljegyzéseit és tudományos tevékenységére vonatkozó dokumentumokat tartalmazza. Az irategyűttes avval a kikötéssel került a MOL őrizetébe, hogy az ajándékozó életében nem kutatható.

2010-ben került a levéltári állományba Gyurich László kiscgazda politikus iratanyaga,¹² míg Kelemen András államtitkáráé¹³ a rákövetkező évben. Szintén 2011-ben gyarapodott a MOL-állomány Kovács K. Zoltán újságíró hagyatékával, amely a kereszténydemokrata politikus közéleti és tudományos tevékenységére vonatkozó iratokból áll. A terjedelmes, 6,5 folyóméternyi irat elhelyezésekor a P 2264-es törzsszámot kapta. Zétényi Zsolt országgyűlési képviselő 2010-ben átadott irataihoz a MOL 2011-ben kiegészítést is kapott. Az anyagot politikusi tevékenységével kapcsolatos dokumentumok, főként hivatalos levelek, bizottsági ülési jegyzőkönyvek képezik. A gyarapodás összesen 3,78 iratfolyómétert tesz ki.¹⁴

Dalos György író hagyatékából jutottak a MOL-ba a Frankfurti Könyvvásár 1999. évi magyar fővendégségével kapcsolatos iratok. A gyűjtemény nagy részét az esemény szervezési munkái, irodalmi koncepciók, írók eredeti aláírással ellátott levelei, művei képezik. A 0,55 iratfolyóméternyi anyag a P 2312-es törzsszámon kutatható.

Hunyadi János Magyar–Román Körnek, a Hadkötelezettséget Ellenzők Ligájának (HEL), valamint az Auróra Alapítványnak az 1990-es évektől keletkezett iratai 2010-ben kerültek a MOL-ba, míg Rédey Józsefnek, a Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárva Országos Nemzeti Szövetségének működésével és a hadigondozásról szóló törvényi szabályozással kapcsolatos iratai 2011-ben, mind ajándékként.¹⁵

Kiegészítettük a Magyar Írók Szövetsége iratanyagát azal a résszel, melyet korábban az (egykori) OKM őrzött.¹⁶

A korábbi évekhez hasonlóan a címeres adománylevelek gyűjteményét is gyarapítottuk: az R 64-es fond 18 eredeti nemesség- és címeradománnyal lett gazdagabb. Közülük kettőt emelek ki. Nem gyakori és mindenképpen példaértékű eset ugyanis, hogy piaci körülmények között komoly összegeért értékesíthető iratokat ajándékként kapjon meg a MOL. Így történt ez az 1655-ben kelt, Váradi Szűcs Mátvás számára kiállított címereslevéllel, amelyet egy Németországba elszármazott hazánkfia adományozott intézményünknek.¹⁷ Szintén ajándék formájában kapta meg a levéltár a Tajthy család

⁸ A Károlyi-iratok 1688–1711 között keletkeztek, visszakérülésük utáni régi-új jelzetük: P 396 – I. – Ser. I.

⁹ Időköre: 1916–1918, terjedelme 0,03 ifm.

¹⁰ P 2084, terjedelme: 0,06 ifm.

¹¹ P 2308, évköre: 1989–2004.

¹² P 2302, terjedelme: 0,6 ifm, időköre: 1902–2008.

¹³ P 2303, terjedelme: 3,5 ifm, időköre: 1992–2010.

¹⁴ P 2292, időköre: 1990–1994.

¹⁵ A Hunyadi János Magyar–Román Kör (P 2299) anyagának terjedelme: 1,25 ifm, időköre: 1990–2002. A HEL (P 2307) iratainak terjedelme: 0,26 ifm, időköre: 1993–2003. Az Auróra Alapítvány (P 2298) anyagának terjedelme 0,6 ifm, időköre: 1997–2010, Rédey József hagyatékának (P 2310) pedig: 0,43 ifm, időköre: 1984–2000.

¹⁶ Az így átvett magániratok 1955–1989 között keletkeztek, terjedelmük 0,24 ifm.

¹⁷ R 64 – 1. tétel – Nr. 1009.

címereslevelét is, melyhez ráadásul a család jogbiztosító iratainak kiegészítését is megkaptuk.¹⁸ Ezeket a felajánlásokat ezúton is köszönjük.

Az adománylevelek mellett egy kuriózumnak számító címerfestmény is a MOL birtokába jutott. A selyemre készített címer a badini Hudoba család számára készült, feltehetően a 17–18. században. Érdekességét az adja, hogy hasonló, selyemre törtéző címerfestéssel eddig csak halotti címerként találkoztunk, míg ez a példány szinte biztosan nem epitáfiumcímer.¹⁹

A MOL az olyan esetekben, amikor az eredeti címerlevelet nem tudta megvásárolni (rendszerint anyagi okokból), gyűjteményét a bemutatott iratok másolatával igyekezett gyarapítani, amennyiben a tulajdonos ehhez hozzájárult. Így került a 2010–2011 évek során további tíz nemesség- és címeradomány másolata a levéltár gyűjteményébe.²⁰ Hasonló elvek szerint alakítottuk ki az R 396-os fondot²¹, melyben újkori iratokról készült másolatokat helyezünk el. A másolatok eredetije egyik esetben sincs a MOL gyűjteményében, a tulajdonosok viszont hozzájárultak ahhoz, hogy a levéltár a másolatokat kutathatóvá tegye. Az új fond eddig öt tétellel gyarapodott.

A MOL olyan, évek óta fókuszpontban lévő gyűjteményeket is gyarapított, mint az 1848/49-es szabadságharc idején, vagy azzal kapcsolatban később keletkezett iratok, a céhekre és ipartestületekre vonatkozó anyagok, vagy a részvények és kötvények. A 2010–2011-es gyarapodásról a MOL honlapján elérhető gyarapodási jegyzék tételes felsorolást ad.²²

A „szolgáltató levéltár” koncepciójához igazodva a MOL olyan maradandó értéket képviselő iratokat is megvásárolt, amelyekről egyfelől bebizonyosodott, hogy közgyűjteményben a helyük, másfelől közművelődési célú felhasználásra is lehetőséget adnak. Legjobb példa erre az a kéziratos orvosi kötet, amelyet 2010-es felbukkanásakor a Semmelweis Orvostörténeti Levéltár nem tudott megvásárolni. Az eladó és

az Orvostörténeti Levéltár közötti folyamatos közvetítés ellenére kiderült, hogy nincs elegendő anyagi forrásuk a kötet megszerzésére. Ekkor döntöttünk – maradandó történeti értéke miatt – a vásárlás mellett. Az 1587-ben elkezdett, a 17. század közepéig vezetett orvosi és receptes könyv ugyanis kuriózumnak számít, hiszen a korból hasonló kéziratos mű nem maradt fenn Magyarországon. A feljegyzéseket több orvos írta, akik közül legalább egy a Habsburg-udvar orvosa lehetett (a gyógymódok között többször említenek olyanokat, melyet Ferdinánd főhercegen, Rudolf császáron stb. próbált ki). A kúrák mellett receptek, korabeli gyógyfüvek, gyógyitalok, gyógylekvárok, roboráló szerek, kompótok, cukorkák stb. leírásai is szerepelnek a könyvben, amelyet a nagyközönség a MOL aktuális kamarakiállításán („Egy pusztai házban, üres kamrában” – Károlyi Sándorné és a kuruc világ) 2012 tavaszáig megtekinthetett.

Szintén a „szolgáltató levéltár” koncepcióját követve vásárolt meg a MOL egyes oktatástörténeti dokumentumokat. Ezek egyike a *Stylus Hungaricus* elnevezésű vizsgatéma-gyűjtemény. A párodalas füzet gyakorlatait a Kolozsvári Unitárius Kollégiumban 1779-ben végzős diákoknak dolgozták ki.²³ Szintén oktatástörténeti jelentőséggel bír az a Steffán Rezső IV. osztályos gimnáziumi tanuló növény- és élettan füzete is, melyet az R 305-ös fond 2. tételében helyeztünk el. A füzetcskét tulajdonosa nagyfokú igényességgel és precizitással illusztrálta, elkészítésének ideje az 1904/05-ös tanév volt.²⁴

A beszámolót összegezve megállapíthatom, hogy a piacon felbukkanó iratok, irategyüttesek igen változatos módon kerültek elő. Közöttük 2010–2011 során is komolyan szelektálni kellett, mérlegelve anyagi és elhelyezési kapacitásunkat. Annak érdekében, hogy a szűkös anyagi forrásokat minél jobban tudjuk felhasználni és ne kerülje el figyelmünket fontos maradandó értékű irat, kidolgoztuk az intézmény gyűjtőköri stratégiáját, amelyet a MOL honlapján elérhetővé tettünk.²⁵

¹⁸ A családi anyag a P 2295 törzsszámon került elhelyezésre, melyből a címereslevelet különválasztottuk, helye: R 64 – 1. tétel – Nr. 1013/1-2.

¹⁹ R 64 – 1.tétel – Nr.53/2, terjedelme: 0,01 ifm.

²⁰ R 64 – 7. tétel.

²¹ R 396 (Mohács utáni iratmásolatok).

²² *Magyarországi közlevéltárak iratgyarapodása*: http://mol.gov.hu/kapcsolatok/magyarorszag_i_leveltarak/kozleveltarak_iratgyarapodasa.html

²³ R 305 – 1.tétel – Kolozsvár, terjedelme: 0,01 ifm.

²⁴ R 305 – 2. tétel, terjedelme: 0,01 ifm, V. ö. http://mol.gov.hu/a_het_dokumentuma/a_termeszettudomany_egy_vegzos_gimnazista_tollabol.html.

²⁵ http://mol.gov.hu/kozadat/tevekenyseg_mukodes/szabalyzatok.html